

НИКОМЕДЕС | МАНУЕЛЬ
ГУСМАН | РОХАС
ХЛІБ | СКЛЯНКА
ПІД ЧОБОТОМ | МОЛОКА

НІКОМЕДЕС ГУСМАН

ХЛІБ
ПІД ЧОБОТОМ

МАНУЕЛЬ РОХАС

СКЛЯНКА
МОЛОКА

ОПОВІДАННЯ

Для молодшого
й середнього
шкільного віку

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1979

До цієї книжки входять два оповідання прогресивних чилійських письменників — Нікомедеса Гусмана та Мануеля Рохаса. В них розповідається про тяжке життя чилійських дітей, які змушені працювати, щоб не померти з голоду.

З іспанської

Переклад Зої Милашевської
Малюнки Юрія Харькова

Г $\frac{70802-031}{M206(04)-79}$ 113-79 4803020000

© Видавництво «Веселка», 1979,
переклад українською мовою,
ілюстрації

НИКОМЕДЕС ГУСМАН

ХЛІБ ПІД ЧОБОТОМ

Неосяжний світ зірок засяяв у мене над головою, коли я увійшов у наш бідний квартал.

Мій бідний, мій чудовий квартал! Нехай у твоїх будиночках не горять яскраві вогні, зате з твого тінявого, тріпотливого серця краще видно небо, яке наче повисло на вигнутих гілках старих тополь і евкаліптів.

— Як же ти пізно, синку!

Мама зустріла мене і поцілувала.

— А дон Тіто хотів, щоб я іще попрацював.

— Ти замерз, синочку...

На плече моє лягла рука, дотик якої проймає невимовною ніжністю. Материнська рука...

— Авжеж замерз — на вулиці холодно.

— Бо вже настала зима. А в тебе немає пальта, — зітхнула мама.

Я промовчав. Що можна було на це сказати?

Я пройшов у глиб маленького подвір'я, щоб потримати під краном руки, які так пекло,

наче з них здерли шкіру. Струмись води полився із крана.

— Знов у тебе роз'ятрені руки, Енріке!

Мамин згорьований голос тремтів у темряві, пронизаний лезами світла.

— То нічого, мамо.

— Нічого? Ану покажи.

Вона потягла мене за руку в невеличку їдальню, де горіла гасова лампа. Але я висмикнув руку, побіг на вулицю й зупинився біля рівчака, намагаючись розгледіти, чи нема десь тут моїх друзів.

Мама сякалася на подвір'ї — вона плакала.

— І чого ото плакати! Ой мамо, яка ти в нас тонкосльоза! — засміявся я.

Мене дратувала надмірна турбота і вразливість моєї мами. Але така вже вона була. І я любив її так само, як і батька, як і братів. Проте зараз мені дуже хотілося побавитись із хлопцями. Бодай кілька хвилин...

Там, куди тьмяний ліхтар кидав крізь гілля акації непевні, боязкі плями світла, зібралися мої друзі — звідти долинав веселий гомін і сміх.

Доньї Чепі — небагатій крамарці — подобалось, коли ми бавились біля її крамниці. Ми вигадували найнеймовірніші розваги, влаштували божевільні перегони, а потім, знеможені, падали на лантухи з картоплею та квасолею.

— Енріке! — крикнула навздогін мені мама.— Вертайся, випий хоч чашку кави перед вечерею!

— Трошки згодом,— відгукнувся я, перетинаючи вулицю й розтираючи руки, які дуже пекло.

...Коли я повернувся, юшка вже закипіла.

— Енріке, синку, доведеться тобі піти й пошукати тата,— стурбовано мовила мама.— Він ще й досі не прийшов додому. Куди він міг подітись?

Куди ж іти? Мабуть, до найближчого поліцейського відділка. Там і спитаю про батька. Невже із ним щось трапилось? Ану ж як його забрала швидка допомога...

Я досьорбав юшку. Треба йти якнайшвидше. Може, батько заарештований чи поранений. З лоточниками повсякчас траплялися неприємності, які часто кінчались трагічно.

У цій «вільній» країні, в цьому місті, де вирувало бурхливе ділове життя, біднякам не дозволялося спокійно заробляти на хліб. То із санітарним свідоцтвом не все гаразд, то лоточник торгує не на тій ділянці, яку йому відвели, то він забув своє посвідчення вдома!

А може, батько попав під машину? Чи опирався при арешті, і поліцейські побили його? Отака воля у нашій демократичній країні!

...— Нехай черговий довідається в швидкій допомозі,— напучувала мене мама.— І нехай неодмінно зателефонує в інші відділки!

Вона простягла мені скибку хліба з м'ясом.

— Батькові,— сказала вона й поцілувала мене.

— Гаразд, мамо.

Я пірнув у темряву, скупо розцвічену відблисками вогнів. Було дуже холодно. Сірий туман клубочився над землею. Я засунув хліб із м'ясом у кишеню плаща й замотав шию шарфом.

— Будь обережним, Енріке! — крикнула вслід мені мама.

Я перестрибував вибоїни на тротуарах і мчав чимдуж, не переводячи подиху. Нарешті я спинився біля поліцейського відділка. Тільки тут я відсапався.

Туман повис брудним лахміттям на залізній огорожі, яка оточувала міський сад. Тхнуло карболкою й мокрою одежею.

Я підійшов до поліцейського, поважного та пихатого, як і всі поліцейські на посту. Варто їм надягти мундири — і вони вже мають себе за володарів світу.

— Я хочу довідатись про свого батька,— мовив я затинаючись.

— Певно, напився та й спить десь!

— Ні, ні,— квапливо заперечив я.— Мій батько не п'є. З ним щось скоїлося... Він торгує з лотка в центрі... Біля школи.

— Гм... — промимрив поліцейський. — А як звати твого батька?

— Гільермо Кілодрене, сеньйоре.

Поліцейський тер руки й хукав на них, зігріваючи їх своїм диханням. Я теж тремтів від холоду, незважаючи на те, що біг усю дорогу.

Поліцейський пішов, залишивши мене самого на подвір'ї, по якому блукав сірий туман.

З кімнати чергового долинали крики й телефонні дзвінки.

— В камеру його! — почувся голос.

Повз мене волоком протягли п'яного, що горлав, як різаний.

Знову задзвонив телефон.

Минув ще якийсь час, і поліцейський повернувся.

— Твій батько живий і здоровий, хлопче, — сказав він майже добродушно. — Його затримали за порушення муніципальних постанов і відвели в інший відділок.

— Спасибі, сеньйоре!

Ввійшло кілька селян у супроводі поліцейського. У двох — розбиті обличчя, на одягу криваві плями. Жінки лементували та плакали.

Я поквапився вийти з відділка.

Вулиця, огорнута туманом, нагадувала пащеку якоїсь химерної тварини.

Я знову кинувся бігти, стискаючи в кишені хліб. Дихати було важко, губи пошершли. Мене гнітила думка, що наше життя влаштоване так безглуздо. Я мчав неоглядки. Потім у мене розв'язався шнурок. Довелося спинитися. В грудях колело. Але я знову кинувся бігти.

Темрява поступово відступала. Тепер я біг яскраво освітленими кварталами міста. Огидна холодна паморозь, мовчазна, як совість убивці, прокрадалася крізь одержу, огортала мене студеним подмухом. Пронизливо дзеленькаючи, проїхав мимо трамвай. Із барів долинали співи п'яних. Форкали шкапи, запряжені в розбиті прольотки. Я зупинився, щоб віддихатися, біля жінки, яка продавала смажену рибу. Але від запаху риби мене занудило. Я побіг далі.

Знайомі провулки залишалися позаду, а мені все здавалося, що я тупцююся на місці.

От урешті й площа. Високо в пальмовому листі гойдаються ліхтарі — часом їх засновує пелена туману.

Я піднявся камінними сходами до великих зачинених дверей. Почувши мої кроки, поліцейський визирнув з віконця.

— Чого треба?

— Мій батько у вас.

Поліцейський відхилив стулку дверей і покликав:

— Черговий!

З'явився миршавенький чоловік у мундирі, що був на нього завеликий.

— Чого тобі треба?

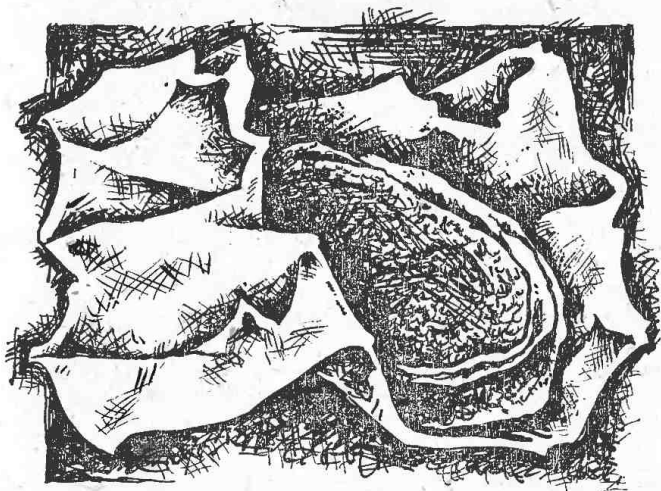
— Я хочу довідатись про Гільермо Кілодрене... Це мій батько. Ви його затримали.

— Почекай...

Озирнувшись, я побачив, що стою в тісному

дворіку. За дерев'яною загородкою юрмилося чимало людей — жінок і чоловіків. Вони мовчки, понуро чекали, поки їх випустять на волю... Воля — яке прекрасне слово!

Ці люди завмерли, наче неживі, поставивши на землю кошики, лотки з товаром, вафельниці, жаровні з погаслим вугіллям.

Я впізнав підняту вгору кістляву руку, таку рідну та знайому, і майже водночас почув знайомий голос:

— Я тут, Енріке! Тут я, синку!

— Мовчати! — загорлав один із поліцейських, які вартували затриманих.

Тхнуло людським потом і кінською сечею.

Батько опустив руку. Він нічого не сказав, але погляд його був красномовнішим за слова і проник мені в самісіньку душу.

— Тату! — голосно вигукнув я.

Почувши мій голос, батько усміхнувся. Очі його зволожилися. Вони засвітилися такою ніжністю й добротою, що я відчув тривогу за нього, начебто це він був моїм сином. І хоч як намагався я поводитися з гідністю, підборіддя в мене затремтіло.

В камерах горлали п'янюги, злодії та шахраї. Було чути лайку, грюкання дверей, виляски ляпасів, приглушені стогони, регіт та свист.

Якось лоточниця крикнула:

— Ми сплатили штраф! А нас не відпускають!

— Мовчи, негіднице! — гарикнув поліцейський.

— Ми тут задихнемось!

— Мовчати, а то буде гірше! — горлав поліцейський, намагаючись угадати, хто кричить.

— Грабіжники! Тварюки!

В дверях з'явився офіцер — засмоктаний хлоп'як з рудими вусиками, схожими на пацючі хвости.

— Тихо! — наказав він і почав пильно оглядати затриманих.

Запала мертва тиша. Здавалося, навіть запах стайні став сильніший. Дехто із затриманих тремтів, дехто цокотів зубами. В холод-

ному повітрі висіла молочно-біла пара від дихання багатьох ротів.

Я став підступатися ближче. Поліцейські не звертали на мене уваги. Біля загородки я вийняв з кишені хліб із м'ясом і хотів оддати батькові. Він простяг свою велику жилаву руку. Та коли він уже взяв хліб, «меч закону» впав на наші з'єднані руки.

— Чорти кляті!

Ми з батьком одсмикнули руки, зойкнувши від болю. Поліцейський схопив мене і лаючись потяг до виходу.

А скибка хліба лежала на цементній підлозі, як нагадування про розтоптану людську ніжність. Поліцейський наступив на неї ногою... Чорний блискучий чобіт карателя опустився на цю священну часточку їжі, немов на символ боротьби за людську гідність...

Я, мабуть би, заплакав, проте витримка батька додала мені снаги. І я заплющив очі, стиснувши кулаки, затаївши ненависть. Так, ненависть, жагучу, непримириму ненависть, яку відчуває кожний, хто не терпить насильства й прагне волі та справедливості.

Серед тиші пролунав голос офіцера:

— Хто заплатив штраф, пройдіть до виходу!

Знялася метушня. Люди — і мій батько також — почали розбирати свої кошики, лотки, підноси, кинулися до візків та жаровень.

Офіцер стояв біля дверей загородки і про-

пускав людей по одному. Мій батько вийшов першим, підійшов до мене й обняв за плечі. Тільки-но відчинили ворота, всі ми випорснули, як табунець птахів з підрізнаними крилами.

Рипіли колеса, брязкотіли бідони.

Ніч була темна й туманна. Я подивився на батьків лоток. Він помітив це і сказав:

— Роздав я цим людям усе, що лишилося в мене. А затримали мене за те, що я торгував у центрі. Поліцейські вигадки... викрутаси!

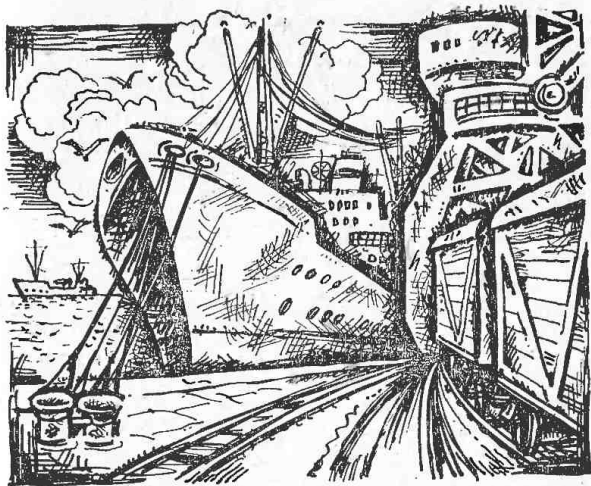
З туману зненацька виринула маленька вантажна машина. Водій упізнав мого батька й загальмував.

— Гей, Кіло!

Ми вскочили в машину. Молочна темрява майже поглинула нас, відокремивши від усіх, немовби прирікаючи на самотність.

Проте синівська любов — сильніша за самотність. Вона перемагає все.

МАНУЕЛЬ РОХАС

СКЛЯНКА МОЛОКА

Спираючись на поручні палуби, моряк, здавалося, когось чекав. У лівій руці він тримав пакуночок, загорнутий в білий масний папір, у правій — запалену люльку.

Зненацька на пристані з'явився худий хлопчина. Він спинився, глянув у бік моря і пішов уздовж причалу. Ішов неквапливо, засунувши руки в кишені, і замислено дивився собі під ноги.

Коли він порівнявся з кораблем, моряк гукнув англійською мовою:

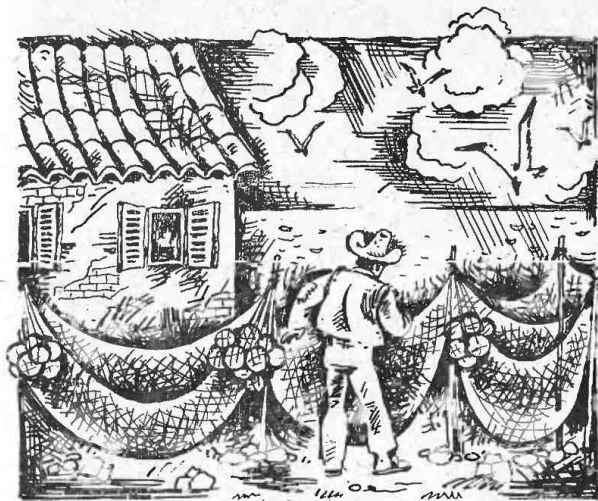

— Гей, хлопче!

Хлопчина підвів голову і, не зупиняючись, спитав:

— Ви до мене?

— Їсти хочеш?

Хлопчина уповільнив ходу. Якусь хвилину він мовчав, ніби вагаючись, а потім, сумно осміхнувшись, сказав:

— Спасибі, я не голодний.

— Як ні, то й ні.

Моряк вийняв з рота люльку, сплюнув, сунув її назад у рот і відвернувся.

«Невже я схожий на жебрака?» — подумав хлопчина. Обличчя його спаленіло, і він швидко подався геть, майже побіг.

Трохи згодом на пристані з'явився справжній портовий жебрак — білявий, блакитноокий молодик з довгою закустраною бородою, обірваний, у дірявих черевиках. Моряк і до нього гукнув:

— Хочеш їсти?

Жебрак угледів в руках у моряка пакуночок у масному папері, і очі його радісно заблищали:

— Так, сеньйоре, дуже хочу!

Моряк засміявся і кинув пакуночок жебракові.

Не мовивши й слова подяки, той усівся на землю, розгорнув папір і задоволено потер руки.

Хлопчина зупинився недалечко і бачив цю сцену. Він теж був голодний. Три дні вже не мав у роті ні рісочки. Але він боявся просити в моряків, а чекати, доки повикидають після обіду згортки з недогризками кукурудзяних коржів та шматками м'яса, соромився. Проте голод дошкуляв йому чимдалі дужче.

Вже шість днів блукає він по вулицях і пристанях цього порту. В Пунта-Аренасі він утік з корабля, на якому служив юнгою, і пробув там місяць, допомагаючи рибалці-австрійцю ловити раків. Коли ж у порт прийшов корабель, який плив на північ, він нишком пробрався в трюм і заховався там.

Наступного дня його знайшли. Йому звелі-

ли працювати в кочегарці, а в першому порту висадили й залишили — неначе вантаж без адреси. В кишені у нього не було жодного сентаво¹.

Поки корабель стояв у порту, його часом підгодовували, але потім... На вузьких, темних і спекотливих вулицях було повно корчем, кав'ярень і брудних готелів. Люди жили тут нібито в кам'яних мішках, оглушені гуркотом, що ніколи не змовкав.

Це величезне місто не вабило його — воно здавалося йому похмурою тюрмою.

Він змалечку любив море понад усе. І хоч років було йому небагато, він не раз уже плавав на різних кораблях уздовж берегів Південної Америки. Він став бувалим моряком, багато чого вмів робити. Але на суші він був майже безпорадний.

Він тинявся по пристані, сподіваючись знайти хоч якусь роботу. Він був згоден на все, аби тільки не померти з голоду, поки кудись не найметься. Але роботи не було. В цей порт кораблі майже не заходили, а ті, що заходили, не брали його.

На пристані тинялося багато всякого люду: жебраки, волоцюги, моряки, що втекли, як і він, з корабля або списані за якусь провину. Кожен перебивався як міг. Хто крав, хто старцював. Одні плекали надії на краще, інші нічого вже не чекали...

¹ Сентаво — дрібна монета.

Наступного дня хлопчина, вимучений голодом, знову вирушив на пошуки шматка хліба.

На пристані він побачив корабель, який

прийшов у порт уночі і тепер вантажив зерно. Довгий ланцюжок людей з важкими лантухами на спинах тягся від вагонів до корабля. Біля люка, що вів у трюм, стояв боцман, який приймав вантаж.

Хлопчина мовчки дивився, не наважуючись заговорити з боцманом, потім усе-таки підійшов і попросився, щоб його взяли на роботу. Його взяли, і він став у ланцюг.

До обіду працювалося легко, але потім він відчув страшенну втому. Голова в нього паморочилась. Коли він ішов сходами, йому здавалося, що під ним зяє безодня. Ноги були як ватяні; лантух давив на спину неймовірною вагою.

Під час короткого перепочинку дехто з вантажників пішов у корчму, решта їли те, що принесли з собою. А в нього не було ні грошей, ні їжі. Він ліг на землю й заплющив очі, намагаючись забути про голод.

Нарешті робочий день закінчився. Хлопчина сів на лантух, знеможений до краю. Обличчя заливав піт.

Коли вантажники розійшлися, він наблизився до боцмана і несміливо, затинаючись, попросив заплатити йому за роботу вперед.

Боцман сказав, що вони платять завжди після того, як закінчують вантажити.

Чекати ще один день! Ще цілий день!

— Проте, якщо тобі дуже потрібні гроші, я міг би позичити сентаво із сорок,— докинув боцман.— Більше в мене немає.

Хлопчина сумно усміхнувся, подякував боцманові й пішов, хитаючись, мов п'яний.

Як він хотів їсти!

Він ішов зігнувшись, очі йому застилав блакитний туман. У грудях давило.

Раптом живіт йому різонув гострий біль. Він зупинився. Відчув — ось-ось упаде. Світ ішов перед ним обертом. В пам'яті зринули

знайомі, любі серцю картини: рідний дім, сад... Ось мати, ось брати...

За хвилину йому полегшало. Він випростався й глибоко зітхнув.

Треба попоїсти, неодмінно попоїсти! Все одно де. Нехай із нього сміятимуться; нехай поб'ють, нехай посадять у в'язницю — йому байдуже. Попоїсти, попоїсти...

Він зайде в корчму або кав'ярню і скаже хазяїнові: «Сеньйоре, я голодний, я дуже голодний! Але я не маю чим платити. Робіть зі мною що хочете!»

Він вийшов із порту, поплентався в місто і на якійсь тихій вулиці побачив маленьку чистеньку кав'ярню з мармуровими столиками. За стойкою стояла жінка в сніжно-білому фартуху.

В кав'ярні майже нікого не було. Лише за одним столиком сидів дідок в окулярах. Він читав газету. Перед ним стояла недопита чашка молока.

Хлопчина тинявся під вікнами кав'ярні, чекаючи, коли дідок піде. Всередині у нього знову боліло, голова паморочилась.

Минуло п'ять, десять, п'ятнадцять хвилин. Він прихилився до дверей кав'ярні, із ненавистю дивлячись на дідка. Що він там читає? Йому здавалося, що дідок усе про нього знає і навмисне сидить так довго. Увійти б і вилаяти його, обізвати якимось, сказати, що в кав'ярні нема чого читати газети...

Коли ж нарешті він піде?

Дідок склав газету, допив молоко, поволі підвівся, розплатився й вийшов.

Перечекавши з хвилину, хлопчина зайшов у кав'ярню. Він став на дверях, не знаючи, де сісти. Попрямував до ближчого столика, потім позадкував, зачепився за стілець, мало його не перекинувши. Нарешті сів у найдальшому кутку.

Підійшла хазяйка, протерла шматинкою столик і спитала лагідним голосом:

— Що вам подати?

Не дивлячись на неї, він відповів:

— Склянку молока.

— Велику?

— Так, велику.

— А ще що?

— Бісквіти є?

— Є ванільне печиво.

— Тоді — печиво.

Хазяйка принесла склянку молока й тарілочку з печивом.

Він хотів випити молоко одним ковтком, а вже потім з'їсти печиво, але втримався — відчував, що жінка дивиться на нього. Не наважувався глянути в її бік. Йому здавалося, що вона про все здогадалася. Невже йому доведеться піти геть, не з'ївши печива?

Він узяв печиво, вмочив у молоко, поклав у рот і запив молоком. Нічого смачнішого в своєму житті він не їв! До горла підкотився

клубок, на очі набігли сльози. Зараз він розплачеться, заридає вголос... Ні, він стримає сльози — адже жінка дивиться на нього...

Він жадібно їв, давлячися печивом; склянка і тарілочка за хвилину спорожніли.

І тут сльози ринули в нього з очей. Він поклав голову на руки. Як гірко, як невтішно він плакав!

Чиясь рука лягла йому на голову, і жіночий голос ласкаво мовив:

— Поплач, синку, поплач...

Сльози потекли рясніше, але це були сльози полегшення. Йому відлягло від серця, клубок у горлі розтанув. І він плакав, плакав, уже не соромлячись, і душа його очищалася цими слізьми.

Потім він витер носовичком очі й обличчя, підвів голову і глянув на жінку. Вона дивилася кудись удалечінь сумними очима.

На столі перед ним стояла ще одна склянка молока і тарілочка з печивом. І він заходився їсти — поволі, ні про що не думаючи, так, начебто сидів за столом у рідному домі, а жінка за стойкою — його мати.

Він устав з-за столу, коли вже стемніло й жінка засвітила світло. Не знав, що сказати їй на прощання.

Нарешті він здобувся на слово:

— Дякую вам, сеньйоро. До побачення.

— До побачення, синку, — відповіла жінка. — До побачення!

Він вийшов. Вітер, який віяв од моря, освіжив розпашіле обличчя. Він пішов куди дивляться очі і за якийсь час опинився на пристані. Ніч була тиха й місячна, на небі сяяли зірки.

Він думав про жінку. Неодмінно віддячить їй, коли в нього будуть гроші. Ніколи її не забуде...

Він ішов упевненим кроком, тихо наспівуючи. І коли добувся до моря, відчув — він знову бадьорий і дужий.

Вогні кораблів та причалу золотаво-червоним потоком відбивалися в тремтливій воді. Він ліг на землю горілиць. Вдивлявся у небо. Йому не хотілось ні думати, ні говорити, ні співати. Він жив — цього було досить.

Він заснув, повернувшись обличчям до моря.

Г96 Гусман Н. Хлеб под сапогом. Рохас М. Стакан молока. Рассказы. Для мл. и средн. шк. возраста. (С исп. Пер. З. Милашевской. Рис. Ю. Харькова). К., «Веселка», 1979.
30 стр. с ил.

В книгу входят два рассказа прогрессивных чилийских писателей — Никомедеса Гусмана и Мануэля Рохаса. В них рассказывается о тяжелой жизни чилийских детей, которые вынуждены работать, чтобы не умереть от голода.

Г $\frac{70802-031}{M206(04)-79}$ 113-79 4803020000 И(Чили)

Никомедес Гусман
ХЛЕБ ПОД САПОГОМ
Мануэль Рохас
СТАКАН МОЛОКА

Рассказы

(На украинском языке)

Для младшего
и среднего школьного возраста

С испанского

Перевод

Зои Матвеевны Милашевской

Рисунки

Юрия Андреевича Харькова

Издательство «Веселка»,
Киев-4, Бассейная, 1/2

Редактор **І. Г. Сидоренко**
Художній редактор **В. С. Крюков**
Технічний редактор **М. Л. Калиш**
Коректори **В. В. Богавський,**
Л. К. Скрипченко

Інформ. бланк № 1192

Здано на виробництво 30. 08. 1978 р.
Підписано до друку 15. 12. 1978 р.
Формат 84×108¹/₃₂. Папір друк. № 3.
Гарнітура шкільна. Друк високий.
Фіз. друк. арк. 1. Обл.-вид. арк. 1,3.
Умовн. друк. арк. 1,68. Тираж
115000. Зам. 1493-8. Ціна 5 коп.
Видавництво «Веселка»,
Київ-4, Басейна, 1/2
Львівська книжкова фабрика «Ат-
лас» республіканського виробничо-
го об'єднання «Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР. Львів-5,
Зелена, 20

5 коп.

